

דרשת בר מצווה- יהונתן אלגרבל - זעקת וניגון בני ישראל - לפרשת שמות

השבת אנחנו מתחילים את החומש השני, חומש שמות, בחלקו הראשון של החומש אנחנו קוראים על השעבוד הקשה והממושך של בני ישראל במצרים, ועל תהליך הגאולה ששיאו בשירת הים, מעמד הר סיני וחנוכת המשכן.
נסה לחשוב מה היתה נקודת המפנה מהשעבוד לגאולה?
אולי אלו המכות ששיאו היה במכת בכורות, או אולי מנהיגותו של משה שלא מוותר, ובוודאי גם היד החזקה של הקב"ה שהוציא את ישראל ממצרים.
אלו שלבים חשובים בתהליך, אך לא המניעים שלו.
מה, אם כן, הניע את הגאולה? מהו הניצוץ שהצית את האור של הגאולה, שלאחר מכן התגבר עד ליציאת מצרים?
בפרשתנו מסופר:

וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבְדָּה וַיִּזְעְקוּ, וַתַּעַל שְׁוַעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֶבְדָּה.
כֹּד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב.
כֹּה וַיֹּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּדַע אֱלֹהִים.

בני ישראל נאנחים וזועקים- ורק אז ה' שומע, זוכר את הברית, רואה ויודע את צרתם, ונותן ליבו אליהם.
בני ישראל לא דיברו, לא התפללו ולא ביקשו לצאת ממצרים, הם זעקו!
מדוע הם לא דיברו?

יתכן שהם לא ידעו מה בדיוק לומר, או שהקושי היה כה גדול עד שלא היו מילים שיכולות לבטאו.
אפשר גם לומר שהם זעקו מתוך סבלם הנורא בלי לפנות לגורם מסויים.

ה' לא קיבל בקשה מסויימת, ואולי גם לא היתה פנייה ישירה אליו, אך הוא "נתן עליהם לב ולא העלים עיניו" (רש"י).
הזעקה, כביכול, הזכירה את הנשכחות, הזכירה את עצמת הקושי, ואת קיומם ומצוקתם של בני ישראל.

הזעקה אינה מותירה את השומע אדיש, ה' נענה לזעקת בני ישראל, והתחיל את תהליך הגאולה.

הזעקה חזקה ממילים ומתפילה רגילה, היא מבטאת את עוצמת הרגש של האדם, עוצמה זו עוברת ישירות אל השומע, שעל אף שלא שמע בקשה מסויימת הוא יכול להבין את הזועק ולהחליץ לעזרתו.

ה' יודע ומבין את כוונת הזועק, הוא מבין לליבו של הזועק ויוצא לעזרתו.

באופן זה נוכל לתרץ את הקושיה הידועה על משך השעבוד. בברית בין הבתרים נאמר "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" (בראשית טו, יג) ואילו חז"ל מספרים שהשעבוד נמשך מאתיים ועשר שנים כמנין "רד"ו". יתכן שתקופת השעבוד "קוצרה" בשל זעקתם של בני ישראל, רעיון זה ניתן למצוא בפיוט בקשות של יהודי מרוקו:

שְׁמַע אֶת צַעֲקָתָם/ וְגַם אֶת נַאֲקָתָם
וְקַבַּל אֶת תְּפִלָּתָם/ וְהוֹצֵא אוֹתָם מִסְּבִלּוֹתָם
יָדִיד בְּיַד רָמָה .." (מתוך שיר ידידות, מיוחס למחבר בשם עמרם)
"אֶל עֲלִיּוֹן שׁוֹכֵן מְעוֹנִים/ אֲשִׁיר שִׁירָה תְּדַשָּׁה
גָּאֵל אֶת זֶרַע אֵיתָנִים/ עֲדָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה
עֲבָדוּ בָּם רַד"ו שְׁנַיִם/ הַמִּצְרַיִם עֲבֹדָה קָשָׁה

הרב חרל"פ מבאר עוד את זעקת בני ישראל ומלמדנו שתמיד יש לשים לב לזעקה ולמה שעומד מאחוריה. במבט שטחי נראה שבני ישראל זעקו בשל קושי השעבוד, אך מבט מעמיק מלמד ש"אף על פי שמצד הגוון החיצוני היה נראה כאילו כל אנחתם ושועתם היא מן העבודה, בכל זאת דרך הצינור החיצוני הזה נשמעה אנחתם ושועתם הפנימית, אל האלוקים!" (מי מרום ה', נימוקי המקראות). הזעקה לא מבטאת רק את הרצון לצאת לחירות חומרית, אלא את השאיפה הרוחנית הנסתרת של בני ישראל לקרבת אלוקים. "ותעל שוועתם אל האלהים מן העבדה", שועתם הפנימית היתה "אל האלוקים". אדם שאין לו קשר לריבונו של עולם חסר לו משהו, הוא לא תמיד יודע לבטא זאת במילים, לפעמים הוא ממורמר, הוא 'מקטר' ומתלונן, אך המעמיק להקשיב יבין שחסרה לו משמעות לחיים.

הבכי

כמו הזעקה גם הבכי הוא ללא מילים, ועל כך נאמר בגמרא:

"ואמר ר' אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה... ואף על פי ששערי תפילה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו..". (ברכות דף ל"ב, עמוד ב').
מדוע הבכי מועיל יותר מהתפילה?

התפילה מורכבת ממילים המבטאות את הרגשת הלב, אך לעיתים ליבו של המתפלל אינו עימו.

מיום שחרב בית המקדש קשה לנו לבטא במילים את הרגשת הלב, ואולי המילים לא יכולות לבטא את עצמת הכאב, וכשנגמרות המילים מתחיל הבכי, הבכי הוא ביטוי של תסכול וצער עמוק, של חוסר אונים וחוסר מוצא, ודווקא הוא אינו חוזר ריקם.

הניגון

הניגון גם הוא בא ממעמקי הלב ואין הוא מכיל מילים, הנגינה מביעה את רחשיו של הלב.

יש קשר בין נגינה לנבואה על פי הכתוב: "ועתה קחו-לי מנגן וְהִיָּה כְּנָגֵן הַמְּנַגֵּן וְתִהְיֶה עֲלָיו יַד-תְּהִיָּה." שאול ביקש שיביאו לו איש שינגן לו וכך תשרה עליו רוח הקודש.

בספר הכוזרי נאמר: "התורה כוללת דרכים שונים בעבודת השם - יראה, אהבה, ושמחה, ובידך להתקרב בכל אחת מדרכים אלו.

אך עם זאת אין כניסתך בימי התענית מביאתך לקירבה רבה יותר לאלוקים - משמחתך בשבתות והמועדים, ... ואם תגדל שמחתך עד שהיא תלבש צורת ניגון וריקוד, דע כי הריקוד והניגון הם עבודה לאלוקים והדביקות בו" (ספר הכוזרי מאמר שני) ובשם הגר"א נאמר: "...כל החכמות נצרכים לתורתנו הקדושה וכלולים בה, וידעם כולם לתכליתם. והזכיר: חכמת האלגברה, המשולשים וההנדסה, וחוכמת המוזיקה, ושיבחה הרבה. הוא היה אומר אז, כי רוב טעמי תורה וסודות שירי הלויים, וסודות תיקוני הזוהר, אי אפשר לידע בלעדו..." (הקדמה לספר פאת השלחן לר' ישראל משקלוב) חסידים אומרים שהניגון מעולה מן השירה מכיוון שהוא מעל מה שניתן לבטא במילים, הוא מביע טוב יותר את רגשותיו של הלב ללא המחסום של המילים. בדומה לזעקה ולבכי החודרים את כל המחסומים, גם הניגון והשירה יכולים להביא את האדם לפסגות רגשיות ורוחניות גבוהות.

דרך הזעקה או דרך הניגון

אמר רב יהודה אמר שמואל, מנין לעיקר שירה מן התורה? ... רב מתנא אמר מהכא "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב". איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב? הוי אומר: זה שירה. וברש"י מבואר: אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב, דכתיב (ישעיה סה): הנה עבדי ירונו מטוב לב. הזעקה היא התחליף לניגון, בעת שחסרה לעם ולאדם עבודת ה' בשמחה וניגון עלולים חלילה להגיע לצורך בזעקה. ביטוי יפה לעצמתו של הניגון נמצא בשירת העשבים שנכתבה על פי דבריו של רבי נחמן מברסלב:

שירת העשבים

דע לך	אור גדול
שכל רועה ורועה	אזי נמשך והולך
יש לו ניגון מיוחד	מקדושתה של הארץ
משלו ...	עליו
וכשהלב	ומשירת העשבים
מן השירה מתמלא	נעשה ניגון
ומשתוקק	של הלב.
אל ארץ ישראל	

התפילין

מצוות התפילין שאני מקבל על עצמי בבר המצווה היא מצווה חשובה ביותר; בפרשיות התפילין מוזכרים ייחוד שם ה', זכרון יציאת מצרים ועקרונות חשובים נוספים של היהדות. בגמרא במסכת ברכות, דף ו, נאמר שבמקביל להנחת התפילין של בני ישראל גם ה' מניח תפילין; א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין: הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו? (התפילין של ריבונו של עולם מה כתוב בהם?) א"ל: (דברי הימים א, יז, כא) "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישאל? (האם הקב"ה משתבח בשבחם של ישראל?) אין (כן) דכתיב (דברים כו, יז) "את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום" אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר: (דברים ו, ד) "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אם כן, בתפילין של ריבונו של עולם כתוב "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

מסופר שרבי לוי יצחק מברדיצ'וב בעל 'קדושת לוי' היה אומר:

"ריבונו של עולם, מוכרח אתה למחול לעוונותיהם של ישראל, אם לא תישא חטאתם, לא יהיו גוי אחד בארץ וחס וחלילה ימצא פסול בתפילין של מעלה." בוא וראה בעל בית פשוט שתפילין שלו נפלו לארץ הוא מגביהן ומנשק אותם, וזה קרוב לאלפיים שנה שבניך רחומיך שחה לעפר נפשם ומדוע לא תרחם עליהם להקים מעפר דל? (מופיע בסוף הספר קדושת לוי). התפילין מבטאים את הקשר הפנימי - הלבבי שבין ישראל וריבונו של עולם, ריבונו של עולם אינו מניח ומזניח את בני ישראל בגלות מצרים. כל יהודי המניח תפילין מבטא את הקשר הנצחי, ואת הציפייה לגאולה, גם אם יש צער, גלות וקושי, התפילין שלנו ושל ריבונו של עולם מבטאים את ארעיות הקושי. זכיתי לחיות בדור בו מסתיים שיעבוד הגלות הארוכה, זעקות הכאב של בני ישראל מתחלפות בצירי הלידה של הקמת המדינה וקיבוץ הגלויות. רחשי הלב העמוקים ורגשותיו יכולים להיות מופנים אל עולם הניגון.

ליבי מלא הודיה לריבונו של עולם ... תודתי ל...

ואסיים באימרתו של רבי נחמן מברסלב:

"נכון אתם אנשים כשרים, אך לא לזאת היתה כוונתי, רציתי שתהיו כחיות הנוהמות ביער לילות שלמים."